

УДК 82-1-9

DOI 10.33514/ВК-1694-7711-2022-1(2)-32-38

Мусаева Айнура Сагынбековна

Ж.Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университети, окутуучу

Мусаева Айнура Сагынбековна

Кыргызский национальный университет им. Ж. Баласагына, преподаватель

Musaeva Ainura Sagynbekovna

Kyrgyz State University J. Balasagyn, teacher

**“КАНДУУ ЖЫЛДАР” РОМАНЫНА СТИЛИСТИКАЛЫК ИЛИК
СТИЛИСТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ РОМАНА “КРОВАВЫЕ ГОДЫ”
STYLISH ANALYSIS OF THE NOVEL “BLOODY YEARS”**

Аннотация: Бул макалада “Кандуу жылдар” романына стилистикалык жактан иликтөө каралган. “Кандуу жылдар” романындагы көркөм стилдик жактан, стилистикалык жактан талданып, романдын бөлүмдөрүн изилдөөдө ар бир эпизодунда троптун түрлөрү колдонулган. Идея-тематикалык жактан көркөм-эстетикалык жактан талдоого алынган “Куу баш” бөлүмү анафора, эпифора, метонимия, метафора, синекдоха параллелизм, литота, өндүү стилистикалык фигураларды автордун чыгармасында кандай колдонулгандыгы иликтенген. Көркөм стиль улуттук тилдик бирдиктерин эстетикалык максатта колдонуу мүнкүнчүлүккө ээ болгон. Көркөм чыгармада улуттук тилдин бардык кептик кубулуштары реализацияланган. Ал кубулуштардын сан жагынан көптүгү жана сапат жагынан мазмундуулугу автордун жалпы интеллектине байланыштуу экендиги каралган. Эпикалык текке кирген көркөм чыгармаларда тексттин тили эки катмардан – жазуучунун тилинен жана каармандардын тилинен – турат да, алар тилдик бирдиктерди колдонууда өз ара кескин айырмаланышы каралган. Көркөм стилде пайдаланылган кептик кубулуштардын дээрлик баардыгы сүйлөшүү стилинде да кездешет. Албетте, ал кубулуштар көркөм стилде алардын кептик көрүнүштөрү көркөм чыгарманын контекстине киргизилген. Ар тараптан Куу баш бөлүмү анализге алынган, стилдик көркөмдүгүн арттыруучу каражаттар каралган.

Аннотация: В данной статье рассматривается стилистический анализ романа “Кровавые годы”. В романе “Кровавые годы” проведен стилистический анализ главы “Череп”, и при анализе применены все виды троп художественного стиля, а также стилистические фигуры рассмотрены на примере материалов произведения. Раскрыто идейно-тематическое и художественно-эстетическое оформление романа; анализировано применение таких вид троп в романе, как анафора, эпифора, метафора, метонимия, синекдоха, параллелизм, литота. В художественном стиле национальные языковые единицы применяются для эстетичности и яркости изображения персонажа произведения. Также в данном стиле реализованы все речевые явления национального языка. Множество таких явлений по количеству и качеству содержательности приводит к большому интеллекту автора. Текст в художественном произведении, который входит в эпический жанр, состоит из двух слоев - язык писателя и язык персонажей; при использовании языковых единиц они резко отличаются. С разной точки зрения анализируется глава “Череп”, и рассмотрены средства стилистической выразительности.

Annotation: This article discusses the stylistic analysis of the “Bloody Years” novel. In the novel “Bloody Years”, a stylistic analysis of the chapter “Skull” was carried out and all types of

artistic style paths were applied in the analysis; stylistic figures were examined using the material of the work as an example. The ideological, thematic, artistic and aesthetic design of the novel is revealed, and the application of such type of paths as anaphora, epiphora, metaphor, metonymy, synecdoch, parallelism, literacy are analyzed in the novel. In the artistic style, national language units are used for aesthetics and brightness of the character of the work. In the artistic style, all speech phenomena of the national language are realized. Many of these phenomena in terms of quantity and quality of informativeness lead to a great intellect of the author. The text in the work of art, which is part of the epic genre, consists of two layers - the language of the writer and the language of the characters, they are very different when language units are used. From a different point of view, the "Skull" chapter is analyzed, and the means of stylistic expressiveness are considered.

Негизги сөздөр: троп, эмоция, идея-эстетикалык, идея-тематикалык, анафора, эпифора, метонимия, метафора, синекдоха, кептик кубулуштар, көркөм стиль, каарман, улуттук тилдик бирдиктер

Ключевые слова: троп, эмоция, идейно-эстетическая, идейно-тематическая, анафора, эпифора, метонимия, метафора, синекдоха, речевые явления, художественный стиль, персонаж, национальные языковые единицы

Keywords: trope, emotion, ideological and aesthetic, ideological and thematic, anaphora, epiphora, methodology, metaphor, synecdoca, speech phenomena, artistic style, character, national language units

Адамдын эмоциясы канчалык ар түрдүү болгон сайын аны билдирүүчү тилдик каражаттар бар.

Эн талаа эрме чөлдө карк эткен карга, курк эткен кузгун жок, , Жунуш ойгонуп кетет, эки жагын каранып, кай жерде жүргөнүн түшүнө албайт, көзүнө бир куу баш чалдыгат, ал терең ойго батып бу кайдан келген, кимдин башы? деген суроо тынчтык бербей, ага жооп издеп жаткан:

Акылман ары баатыр, ары чечен.

Бул куу баш Алмамбеттин башы бекен?

Болбосо комуз кармап тентип кеткен

Коркуттун ошондогу башы бекен?

Куу баштын сөөгү кайда, жаагы кайда?

Денесиз жалгыз жатат куп куу сайда,

Кемирип бөрү, түлкү, жору сүйрөп,

Дайынсыз таштаганбы алда кайда?

Бул баштын жүзү жарык жылуу бекен?

Өлчөмсүз күн уялган сулуу бекен?

Болбосо ай ааламга аты чыккан

Улукман (Скендердей) улуу бекен?

Же мени издеп жүргөн ажалсыңбы?

Же шайтан азап берер тажалсыңбы?

Болбосо кадимкидей көргө жатчуу.

Бир кезде тирүү жүргөн адамсыңбы? [2, 264].

Куу баштын кантип көмүлбөй (ачык) сайда калганын ал кимге тиешелүү болгонун автор арийне өтө кылдаттык менен сүрөттөгөн.

Көркөмдүүлүгүн арттырган эпитеттер М.куу- ит кушка таланып.же кол салган каршылык көрсөтүп жатып, же ачкалыктан алсырап өлгөн адамдын башы. [4,73].

Куп-куу сай – чөп өспөгөн такыр сай, суусу жок жер

Дайынсыз- эч ким билбейт,анын ким экендигин билбеген

Жарык (жүзү)- мэээримдүү, ак пейил, жароокер деген мааниде

Сулуу- келбетүү, келишимдүү,

Улуу (улукман Скендердей) –даанышман,эл баалаган, эл билген,эмгеги менен таанылган,касиеттүү ж.б.

Романда куу башты сүрөттөөдө стилистикаык жактан параллелизм, кайталоо сыяктуу, идея-эстетикалык композиция, кульминациясы,көркөм сүрөттөдө тилдик каражаттар колдонулган

Бардык жан жамандыкты аткара алат

Ар кимденкеле бербейт жакшы санат

Ар качаншордуу башты шордуу баспайт

Ар качан бири-бирине болот канат”)

Ар ким, ар качан деген сөдөр – анафора, жогоруда ыр саптары катарлаш “а”тыбышы менен башталып, ырдын эстетикалык жактан маанисин жеткиликтүү кылып, рифмасын тактап ,көкөмдүүлүгүн арттырат, ар качан -ар - аныктама ат атоочтор адамдардын дайыма башына келсе жамандыкты дагы кылат, бардык адамдар жакшы нерсени ойлонбойт, бирок шордуу баш болбойт, ал да бир күнү бактылуу болот, адамдар бири-бирине жардам берип, колдойт деген маанини билдирип акындын ыр жазуудагы өзгөчө ыкмасы катары карасак болот.

Кош! -деди,туткун болуп ,баатыр басты,

Карыя төгүп калды тунук жашты,

Жунуштун күлүк ою бийлеп алып,

Көзүнө элестетти куп куу башты

Деген ыр сабында, Жунуштун кайра мыкаачы Төлө болуштун колуна түшүп калганда, баягы ээн талаа эрме чөлдөгү купкуу аш көзүнөэлестеп кеткенин акындын көркөмдөп берүү чеберчилиги . Албетте, Жунуштун Ат ойнокто күн көрүп жаткан энеси, карындашы жана окко учкан келинчегин карыядан угуп жүрөгү сыздап олтурганда, баягы куу башты көргөн күндөгү окуя эсине түшкөнүн бир жагынан “Кайда барсаң Мамайдын көрү” деген философиялык ойду автор таамай берген деп белгилеп кетмекчибиз,жалпы эле Жунуштай кыргыз жигиттерин ушул тагдыр күтүп түргандай, “Куу баштын” баяны автор бекеринен өзүнчө таржы-макалдатып, каарманды терең философиялык ой-чабытын, психологиялык жагдайын ошол эле өзү айткан “Өмүр бизден өтүп кетсе, эл эмгектен эскерет” деген накыл сөзүнүн түйүнүн чечкендей, “Омар Хайямдын : Падыша бол, кайырчы бол баары бир, өлүм үчүн бирдей сенин катарың” деген ыр саптары менен маанилештей го. “Куу баш” баяны “Кандуу жылдар чыгармасынын негизги өзөгүн түзүп тургандай,анткени бул тарыхый окуяда кыргыз эли ошол куу баштай канча баштары ыргып, ким экени белгисиз калган. Бул ыр саптарында дагы сөздүн төркүнү адам өмүрү эч кандай бааланбай калгандай туюлат. [17, 456].

Кимдер кетпейт кыян жүрсө сел менен,

Козголоңдо биз кеткенбиз эл менен

Кырган жоогокыргыз менен аттанып,

Атам эчак кучакташкан жер менен.

Бир саптагы “а” анафора, менен-эпифора, ал эми синекдоха- эл биз, кыргыз, ата, жер. Кыян,сел сөздөрү төрт сап ырда бир топ стилистикалык каражаттардын колдонулушу автордун прозаик катары ынандырат. [16, 316].

Аскарлуу тоодон айланган,

Ак шумкакр элем тордомун.

Ак булут басып аттанган.

Ак тулпар элем ордомун

Азаптын чеги бүткөндө,

Ачакей, тайгак жолдомун.

Жунушту орго салып, Төлө өз максатына жеткендей курсантболот,ал жерде сегиз айдайкез-кезде загыра менен суу ичип жаткандан кийин, орус падышачылыгы кулады деген кабар угулуп,иниси кат менен кошо канжар жөнөтүп, зынданга жашыруун түшүрөт жана өзүнүн коопсуздугу үчүн Турпанга кеткенин кабарлайт:

Кагазда мындан башка болбоптур сөз

Кубандым кубат кирди боюма тез.

Колума болот канжар тиер менен,

Көңүлүм айткансыды “орунду теш”

Бул ыр сабында “к” тыбышы менен башталган сөздөр –анафора, ал эми кагаз, сөз, бой, канжар, кол-синекдоха, жалпысынан алганда кубандым кубат кирип” деген сөз айкашы сүйүнүчтөн өзүмдү жакшы сезип,каруума келе түштүм деген маанини берет.

Бир кезде көкөлөтүп көккө сүйрөп,

Бир кезде тепсеп өтөт чиркин тагдыр.

Телмирип ордон карасам

Теректин башы чайпалат

Жашылдан жибек жамынып,

Жашарган түрдүү байкалат.

Кайрыкер болсон канаттуу,

Капаста жанга келе кет?

Канатың менен кат жазсам,

Калкыма чачып бере кет?

Алсырап жургөн элиме,

Айланып назар сала кет!?

Экинчи келсең айланып,

Эл жерден толук кабар ал.

Эңгиреп жаткан карыпка,

Эс алгыч кылып кабар сал.

Кандайча күндө жүрүшөт,

Каржалган шордуу кемпир-чал.

Карындаш, бөбөк, курбулар,

Кайгырып эсен бар бекен?

Мончоктой жашын кулатып

Муңдуу энем кандай алда экен?

Кош жүрөк бөлүмүндөгү ыр саптарында Кандуу жылдар романындагы Жунуштун зындандан чыгып, өз элинин, энесинин, бир туугандарынын аман-эсен жүрсө ушул катты ала бар,менден салам айта бар деген сагынычын арттырган каармандын образын бере алган.

Кубанычтын кабарын сезгендей, сагынычтан жүрөгү эзилсе да. Жунуштун баягы баатырдык турпаты кетип, куу тагдыр анын мизин кайтаргандай, өз теңи Мариямдга жолугуп, аны тапканына курсант болду, энесине карындашына жолугуп, теңтүшү алымкулду көздөй Текеске жол жүрүп, жете бергенде алдынан жолоочу чыгып. Ыйса, Токо, Мурат коштогон бир топ калмактын карылары көрүнгөн айылаэкендигин кабарлайт [17, 97].

Күтүү бөлүмүндө Алымкул баягы оорусу күчөп огон табыштарды салып, ажалменен арбашып жатып, жубайы Нуржанды, баласы Белекти көрсөм дегенде экикөзү төрт болуп, оттой ысыган денеси, жөөлүтүп, эки дүйнөнүнүн ортосунда алпурушуп Жунушка кайрылгандай:

Оо Жунуш келдиңерби, келгин бери!

Алып кел, Белегимди ала кетем,

Биз үчүн мекен болбойт кытай жери,

Кел Нуржан кучактачы энем кайда?

Чарчадым күтө берип байкуш сени,

Толкундап мени күтүп жаткан экен,

Тиктечитигинекей Ысык-Көлүм,

Менден кет, мээрим жок карган өлүм,

Тигине мен үчүн деп казыптырго,

Ал эми меники эмес сенин көрүң.

Бул сапта чыныгы достуктун шерти,

адамдын өлүм алдында дагы өзүн ажалга ыраа көрбөй,

Эскилерин жаңыртып,

Сырдап сатты кайран эл.

Мал базарга бышырып,

Шыйраксатты кайран эл.

Арзан шыйрак мында деп

Ырдап сатты кайран эл.

Антпегенде кантишет,

Акыл-эси айран эл...

“Кайран эл” деген ыр “Таң алдында” романынын Базар деген бөлүмүндө кыргыздардын соода-сатык кылып эптеп күн көргөндүгүн сүрөттөйт. “Кайран эл” сөз айкашы эпифорасы, стилдик каражаты Турпанда кыргыз эли кандай айла-амалды кылып өлбөстүн күнүн көрүп, ачкадан көрбөгөн кордукту көрүп, үрөйү учуп жатканын стилистикалык жактан эмоциялык баалагыч сөздөрдү колдонууда дагы бир артыкчылыкка ээ болгон.

Колдонулган адабияттар:

1. Токомбаев Аалы [Кыскача өмүр баяны. шилтеме]. - Китепте: Кыргыз поэзиясынын антологиясы. - М., Гослитиздат, 1957. - С. 227.
2. Токомбаев Аалы (Балка). — Китепте: Советтик Кыргызстандын басмасы. - Ф., 1958. - б. 82-84.
3. Токомбаев Аалы [Биогра. шилтеме]. - Китепте: Токомбаев А. Тандалган ырлар. Авторизация рег. – М., Гослитиздат, 1955. – б. 3–5
4. Кыргызстандын эл акыны Анненков П. [БИРОК. Токомбаев Кыргыз ССР Жогорку Советинин депутаттыгына кандидат. ССР].—Известия, 1947, 7-февраль.
5. Токомбаев Аалы [Кыскача өмүр баяны. шилтеме]. - Китепте: Кыргыз поэзиясынын антологиясы. - М., Гослитиздат, 1957. - С. 227.

6. Токомбаев Аалы (Балка).- Китепте: Советтик Кыргызстандын басмасы.- Ф., 1958.- б. 82-84.
7. Токомбаев Аалы [Биогр. шилтеме]. - Китепте: Токомбаев А. Тандалган ырлар, поэмалар. Пер. кыргыздардан. - М., Гослитиздат, 1958. - С. 401-402.
8. Токомбаев Аалы. В: Советтик Кыргызстандын жазуучулары. Биогр. очерктер. Сomp. Самаганов Д. - Фрунзе, Кыргызгосиздат, 1958. - С. 42-46, портрдон.
9. Токомбаев Аалы Китепте: Д.С.Лосев жана О.Д.Морозов, Кыргыз адабияты. Сунушталган көрсөткүч. - М., 1958. - С. 29-33, портр менен.
10. Токомбаев Аалы Китепте: Советтик Кыргызстандын жазуучулары. Биогр. очерктер. Сomp. Самаганов Д. - Фрунзе, Кыргызгосиздат, 1958. - С. 42-46, портр менен.
11. Токомбаев Аалы Китепте: Д.С.Лосев жана О.Д.Морозов, Кыргыз адабияты. Сунушталган көрсөткүч. - М., 1958. - С. 29-33, портр менен.
12. Токомбаев Аалы дарак, поэмалар жана поэмалар. – Кыргызстан, Фрунзе, 1978-ж
13. Токомбаев Аалы агай, поэзия. Кыргыз тилинен ыйгарым укуктуу котормо. – Москва, советтик жазуучу, 1982-ж
14. Токомбаев Аалы Сүйүктүүлөр, поэмалар, поэмалар, аңгемелер. Кыргыз тилинен котормо. - Москва, Көркөм адабият, 1984-ж.
15. Галкина Е.М. «Тилдеги эмоционалдуулук жана экспрессивдүүлүк» М., 1970.
16. Артыкбаев Качкынбай, Токомбаев Аалы. ХХ кылымдагы кыргыз жазма адабиятына негиз салуучунун чыгармачылыгы дүйнөсү жөнүндө. Б., Бийиктик, 2003.
17. Абдылдабеков Керимкул, Токомбаев Аалы чыгармачылык жонундо сон-макалалар. - Фрунзе, Кыргызстан, 1980-ж.
18. Нурмаханов К. Кыргызстандын чыгаан акыны. - Казак адабияты. (Казак адабияты), 1955, 13 февраль
19. Нуртазин Т. Эл ырчысы. [Туулган кунунун 50 жылдыгына карата]. — «Социалист Казакстан» (Социалист!к Казакстан). 1955-жыл, 12-февраль.

References:

1. Tokombaev Aaly [Brief biography. a link]. - In the book: Anthology of Kyrgyz poetry. - M., Goslitizdat, 1957. - S. 227.
2. Tokombaev Aaly (Balka). — In the book: the publication of Soviet Kyrgyzstan. - F., 1958. - p. 82-84.
3. Tokombaev Aaly [Biogr. a link]. - In the book: Tokombaev A. Selected songs. Authorization per. - M., Goslitizdat, 1955. - p. 3-5
4. People's poet of Kyrgyzstan Annenkov P. [BUT THE. Tokombaev is a candidate for deputy of the Supreme Soviet of the Kyrgyz SSR. SSR].—Izvestia, 1947, February 7.
5. Tokombaev Aaly [Brief biography. a link]. - In the book: Anthology of Kyrgyz poetry. - M., Goslitizdat, 1957. - S. 227.
6. Tokombaev Aaly (Balka).- In the book: Soviet Kyrgyz press.- F., 1958.- p. 82-84.
7. Tokombaev Aaly [Biogr. a link]. - In the book: Tokombaev A. Selected songs, poems. Per. from Kyrgyz. - M., Goslitizdat, 1958. - S. 401-402.
8. Aaly Tokombaev. B: Writers of Soviet Kyrgyzstan. Biogr. essays. Comp. Samaganov D. - Frunze, Kyrgyzgosisdat, 1958. - S. 42-46, portrait.
9. Tokombaev Aaly in the book: D.S. Losev and O.D. Morozov, Kyrgyz literature. Recommended indicator. - M., 1958. - S. 29-33, with portr.

10. Tokombaev Aaly in the Book: Writers of Soviet Kyrgyzstan. Biogr. essays. Comp. Samaganov D. - Frunze, Kyrgyzgosizdat, 1958. - S. 42-46, with portr.
11. Tokombaev Aaly In the book: D.S. Losev and O.D. Morozov, Kyrgyz literature. Recommended indicator. - M., 1958. - S. 29-33, with porter.
12. Tokombaev Aaly tree, poems and poems. - Kyrgyzstan, Frunze, 1978
13. Mr. Tokombaev Aaly, poetry. Authorized translation from the Kyrgyz language. - Moscow, Soviet writer, 1982
14. Tokombaev Aaly Favorites, poems, poems, stories. Translation from the Kyrgyz language. - Moscow, Fiction, 1984.
15. Galkina E.M. "Emotionality and expressiveness in language" M., 1970.
16. Artykbaev Kachkynbay, Tokombaev Aaly. About the creative world of the founder of Kyrgyz written literature of the 20th century. B., Height, 2003.
17. Recent articles on the creativity of Kerimkul Abdylbekov, Tokombaev Aaly. - Frunze, Kyrgyzstan, 1980.
18. Nurmakhanov K. Famous poet of Kyrgyzstan. - Kazakh literature. (Kazakh literature), 1955, February 13
19. Nurtazin T. Folk singer. [On his 50th birthday]. — "Socialist Kazakhstan" (Socialist Kazakhstan). February 12, 1955.

УДК 82-1-9

DOI 10.33514/ВК-1694-7711-2022-1(2)-38-45

Мусаева Айнура Сагынбековна

Ж.Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университети, окутуучу

Мусаева Айнура Сагынбековна

Кыргызский национальный университет им. Ж. Баласагына, преподаватель

Musaeva Ainura Sagynbekovna

Kyrgyz State University J. Balasagyn, teacher

**“КАНДУУ ЖЫЛДАР” РОМАНЫНЫН ТАРЫХЫЙ-ТАРЖЫМАЛЫ
ИСТОРИЧЕСКИЕ ДАННЫЕ РОМАНА “КРОВАВЫЕ ГОДЫ”
HISTORICAL DATA OF THE NOVEL “BLOODY YEARS”**

Аннотация: Бул макалада “Кандуу жылдар ” романынын тарыхый таржымалы каралган. А.Токомбаевдин – ыр түрүндөгү тарыхый романы улуу боштондукту эңсеген элдин тагдырын чагылдырган окуяны сүрөттөөдө өзгөчө сүрөткерлик чеберчилик менен, андагы каармандардын образдарын чагылдырууда профессионалдык өзгөчөлүккө ээ экендиги баяндалган, тарыхый окуянын өзөгү эзилген элдин башынан өткөргөн окуялары баяндалган, реалдуу сүрөттөөдө идея-тематикалык жактан кыргыз элинин эркиндикке болгон күрөшү баяндалган, ар бир окуяны баяндоодо жазуучунун көркөм чагылдыруусу, көркөм-эстетикалык жактан кармандардын образдарын берүүдө өзгөчө көркөмдүк менен чагылдырылгандыгы каралган. Кыргыз элинин башынан өткөргөн оор күндөрү, тарыхта калган ак тактарды, бүгүнкү күндүн келечек-муундары билиш керек экендигин автордун идеясы катары белгиленген. А.Токомбаев - акын, демократ, өзүнүн көзү менен көргөн окуяларды жазбай кое албайт, бул Улуу окуя тарыхта сакталып калат, аны билиш керек жана муундан- муунга өткөрүп берүү керек!